

אין ספק מוציא מידי ודאי באיסור דרבנן

א. האם הכלל אין ספק מוציא מידי ודאי נאמר גם באיסורי דרבנן? נשוב לסוגיה ונלמד

חלק נוסף שלה. הגמ' מקשה על הכלל אין ספק מוציא מידי ודאי מברייתא (פסחים ט):

ואין ספק מוציא מידי ודאי? והא תניא: חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות, ואפילו

הן בני יומן - הרי הן בחזקת מתוקנין (שאנו מניחים שהוא הורה לעשר אותם לפני מותו, כדי שלא

ייכשלו בהם) והא הכא, דודאי טבילי הני פירי, וספק מעושרין וספק לא מעושרין -

וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי!

מניחים שהחבר עישר את הפירות, כי זו האפשרות הסבירה יותר, ומכאן שספק הרגיל'

מוציא מידי ודאי! הגמ' עונה שתי תשובות. התשובה הראשונה היא שזה לא ספק אלא

ודאי (שם):

התם ודאי וודאי הוא, דודאי מעשרי, כדרבי חנינא חוזהא. דאמר רבי חנינא חוזהא:

חזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן.

התשובה השנייה היא שגם החיוב במעשר מסופק, בשל האפשרות שהפירות הוכנסו

לבית בצורה שפטרה אותם ממעשר, וממילא הספק שמא עישר יכול להוציא מידי החיוב

המסופק (שם):

ואי בעית אימא: ספק וספק הוא (גם החיוב במעשר מדאורייתא מוטל בספק), דילמא מעיקרא

אימור דלא טבילי, כרבי אושעיא. דאמר רבי אושעיא: מערים אדם על תבואתו

ומכניסה במוץ שלה (לפני גמר מלאכה), כדי שתהא אוכלת ופטורה מן המעשר².

הראשונים התקשו בהבנת התשובה השנייה: כיצד הספק הזה הופך את המצב ל'ספק

וספק', הרי גם לפי התרחיש הזה התבואה אסורה מדרבנן באכילת קבע לאדם³, בעוד

הברייתא התירה אותה לגמרי! מדע אפוא הקושיה לא חוזרת למקומה: כיצד הספק

מוציא מידי ודאי, הרי התבואה אסורה מדרבנן באכילת קבע בכל מקרה!

היה ניתן לענות שאם היא אכן הוכנסה לפני גמר מלאכה, חיובה מדרבנן בלבד וספק

מוציא מידי ודאי באיסור דרבנן⁴. אולם, האפשרות הזו קשה: הרי הכלל הזה מוזכר בגמ'

1. כפי שראינו בדף הקודם 'ספק הרגיל' להיתר הוא ספק שבו האפשרות להיתר מסתברת יותר.

2. אם הוא הכניס את התבואה לביתו לפני גמר מלאכה, היא לא התחייבה במעשר מהתורה גם לאחר

גמר מלאכה, ואם כן גם החיוב הוא ספק וספק מוציא מידי ספק!

3. תבואה שהוכנסה לבית לפני גמר מלאכה מותרת רק באכילת ארעי לאדם ואכילת קבע לבהמה

ולא באכילת קבע לאדם.

4. ולכן די לגמ' בכך שהחיוב מהתורה יהיה מסופק, באפשרות שהתבואה פטורה מהתורה, גם אם היא

חייבת מדרבנן בכל מקרה.

בפסחים כסיבה לחיוב בבדיקת חמץ⁵, ובדיקת חמץ היא מדרבנן, שהרי מהתורה די בביטול חמץ! וכך מקשה הרמב"ן על האפשרות להבין כך את הגמ' (ע"ז מא:):

ואיכא דרמו בה מירמא הא דמייתנין לה גבי בדיקת חמץ בפסחים בפרק קמא (ט' א') דלא אתי ספק ומוציא מידי ודאי, והא בדיקת חמץ דמדרבנן, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה, ואמאי הא אמרת דאתי ספק ומוציא מידי ודאי דרבנן.

בעקבות קושי זה, מסביר הרמב"ן את הגמ' בדרך אחרת, דרך המשותפת לו ולרש"י ונקדים את הסברו של רש"י לתשובה השנייה (סם):

ומותר היורש הזה לאוכלן אכילת קבע, ולא תימא נהי דלא חייל עלייהו טיבלא לאכילת עראי (אם הכניס את התבואה לפני גמר מלאכה), אכילת קבע מיהא ליתסרו - דהא דמיתסרא אכילת קבע קודם קביעות גורן וגמר מלאכה מדרבנן הוא, וגבי איסור דרבנן סמכינן אחזקת חבר שעישורן.

מהי כוונת רש"י? נראה שלהבנתו גם התשובה השנייה מסתמכת על החזקה של התשובה הראשונה, 'חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן', אלא שלדעתה היא יכולה להתמודד רק מול חיוב דרבנן, וכך מסביר הרמב"ן לאחר קושייתו (ע"ז מא:):

והא לאו קושיא היא דהכי קאמרינן ואיבע"א לדאורייתא לא מהניא חזקת חבר, אלא דהכי שרינן להו משום דתרי ספיקי נינהו בדאורייתא ומהניא חזקת חבר לדרבנן.

ב. התוספות, לעומת זאת, הבינו את הגמ' כאפשרות שהרמב"ן שלל, ולדעתם התשובה השנייה סוברת שספק מוציא מידי ודאי באיסורי דרבנן⁶. דבר שמחייב אותם להתמודד עם הגמ' בפסחים שיישמה אותו בבדיקת חמץ (סם):

וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי דרבנן וחשיב להו בחזקת מתוקנים, גבי חמץ אמאי לא אתי ספק ומוציא מידי ודאי בדיקה דרבנן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ואומר ר"ז דמתני' איירי בשלא ביטלו (במקרה שבו לא ביטל את החמץ) דהוי ודאי דאורייתא.

הסבר את תשובת התוספות.

הם מעמידים את הגמ' בפסחים במקרה שבו חיוב הבדיקה מדאורייתא, כשלא ביטל את החמץ.

5. כאשר חולדה הכניסה לבית חמץ, שיש חובה לבדוק את הבית מחדש, והגמ' מקשה מדוע הספק שמא החולדה אכלה אותו לא פוטר מהחובה לבדוק ותולה זאת בכך שאין ספק מוציא מידי ודאי.
6. ולכן די בספק שמא התבואה הוכנסה לבית לפני גמר מלאכה כדי ליישב את הקושיה, למרות שגם לפי התרחיש הזה היא עדיין אסורה באכילת קבע לאדם מדרבנן.
7. בהמשך הוא עונה תשובה אחרת שהולכת בדרכם העקרונית של רש"י ורמב"ן.

אולם, נראה שהפוסקים חולקים על הצמצום הזה של הגמ' בפסחים, וכך כותב בעל **המשנה למלך** על דברי הרמב"ם (חמץ ומצה ב, ח):

והך בבא מיירי אפילו בבטול, ואף על גב דליכא איסורא כי אם מדרבנן ואיכא ספיקא דאימור אכלתיה אפילו הכי לא אזלינן לקולא.

וכך מפרש **המשנ"ב** הכותב (תלח, ס"ק א):

ואפילו אם היה הככר קטן שיוכל עכבר לאכלו ואפילו ביטל החמץ אפילו הכי לא תלינן לקולא מטעם ספיקא דרבנן, משום דכיון דידעינן בודאי שהעכבר גרר החמץ לפנינו אין ספק מוציא מידי חזקת ודאי איסור.

סכם את פסיקת ההלכה במחלוקת האם ספק מוציא מידי ודאי איסור דרבנן.

ג. נתבונן במחלוקת הראשונים. מהו יסודה? ממה היא נובעת?

נסה לחשוב ולהציע הסבר למחלוקת.

נפתח בהסברו של בעל **שבט הלוי** (ט, קיא):

הנה לפום רהיטא פליגי התירוצים בתוס' ביסוד מחלוקת הש"ך ופר"ח יו"ד סי' ק"י בש"ך יו"ד שם בדיני ס"ס אות כ' דסבירא ליה להש"ך דספק דרבנן בחזקת איסור לא אמרינן ספק דרבנן להקל, והפר"ח שם חולק על זה ודעתו להקל גם בזה⁸.

מהו יסוד המחלוקת לפי הסברו של שבט הלוי?

שורש המחלוקת הוא אם אומרים ספק דרבנן לקולא נגד חזקת איסור.

הקושי בהסבר הזה הוא שהרמב"ם סובר שספק אינו מוציא מידי ודאי גם בדרבנן, אך לדעתו מקלים בספק דרבנן מול חזקת איסור, שהרי הוא פוסק כדעת רבי מאיר שמקלים בספק טבילה בטומאה דרבנן!

ר' **אברהם ארלנר**, **הברכת אברהם**, הסביר שהמחלוקת היא מה התוצאה של ההתנגשות בין הספק לודאי (פסחים ט):

8. המחלוקת היא איך להבין את עמדת רבי יוסי המחמיר בספק טבילה בטומאה מדרבנן, האם הוא מחמיר ללכת אחרי חזקה בספק דרבנן רק בטומאה (פר"ח) או בכל איסורי דרבנן (ש"ך).

והנה יש לחקור במה דקיימא לן דאין ספק מוציא מידי ודאי, אם זה דין ודאי דנשאר ודאי כל זמן שליכא ודאי נגד... או דרק אין מוציא לצד ההיתר אבל כיון דקרוב לודאי להיתר, שפיר גורם ריעותא בדין חזקה, והוה על ידי זה כספיקא. ונראה דבזה נחלקו הראשונים אם בדין דרבנן אמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי, דלרש"י ולתירוץ א' בתוספות, בדרבנן לא אמרינן הך כללא, א"כ מסתבר דזה דין ספק, דאם בגדר הכרעת הספיקות הוה ודאי, מאי טעמא יקלו רבנן בזה, דהא לא מצינו שיחלקו בגדרי בירור הספקות בין דבריהם ודאורייתא... ובעל כרחנו משמע דזה ספק ועל ידי זה הוא ספיקא דרבנן... ודעת הרמב"ם לפי מה שנתבאר במשנה למלך דגם בביטל (את החמץ) אמרינן אסממ"ו, דגם בדרבנן קי"ל כן, וכן הוא לתירוץ ב' בתוס', ובזה נראה מוכח דזה דין ודאי דהא בספק דרבנן קי"ל דלקולא.

מהי חקירתו של בעל הברכת אברהם? כיצד היא מסבירה את המחלוקת?

השאלה היא מהי תוצאת ההתנגשות בין הספק לודאי. אפשרות אחת היא שהספק אינו מצליח כלל לשנות את המצב והוודאות נשארה כשהייתה. לפי אפשרות זו המושג 'אין ספק מוציא מידי ודאי' מתפרש כפשוטו – הספק אינו מוציא מידי הוודאות, אינו משנה את הגדרת המצב. אפשרות אחרת היא שהספק אמנם אינו מצליח להיתר, 'אין ספק מוציא מידי ודאי' בפועל, אך בכל זאת המצב מוגדר בעקבותיו כספק. לדבריו, המחלוקת תלויה בשאלה זו: אם הוודאות נשארה כשהייתה אז הכלל נאמר גם באיסורי דרבנן, שהרי אין כאן ספק. אך אם הספק שינה את הגדרת המצב לספק, אז באיסורי דרבנן יש להקל, שהרי ספק דרבנן לקולא.

חשוב על האפשרות שהוודאות נשארה כשהייתה, היא מובנת לך?

קשה להבין אותה: הרי מדובר על 'ספק הרגיל'. אם הספק היה לבדו, ללא הודאי שעומד מולו, היינו מקלים בספק תורה שכזה⁹, כך שיש כאן מעין רוב חלקי, 'רוב שאינו גמור'. אמנם, הכלל 'רובא וחזקה רובא עדיף' לא שייך כאן, משום שאין כאן רוב מלא¹⁰, אך כיצד ניתן לומר שאין כאן אפילו ספק?

9. כפי שראינו בדף הקודם שלא אומרים ספקא דאורייתא לחומרא בספק הרגיל להיתר, אם האפשרות להיתר מסתברת יותר.
10. משום שרוב נולד מתוך התבוננות רחבה על המציאות, על מקרים רבים, וכאן זו רק האפשרות הסבירה יותר.

ד. כדי להבין את העמדה שאין כאן ספק, ולכן מחמירים גם באיסורי דרבנן, נמשיך לדברי בעל עבודת הכהן, רבי הלל טריווש¹¹ (עבודת הכהן כלל ה פרט ד):

מיהו הכא לא אתינן כלל מדין החזקה מגזרת הכתוב אלא מודאי דעדיף טובא מחזקה, והוא מידי דתליא בחוש ובסברה דאין ספק מוציא מידי ודאי. ואפילו הוא ספק הרגיל... עם כל זה נגד ודאי לא עביד הך רוב שאינו גמור מידי ואין גורע ממנו כלום, וממילא גם באיסור דרבנן אסור מחמת הודאי.

והוא דנראה דכל מה שדנו בזה בגמ' דאין ספק הרגיל מוציא מידי ודאי, הוא לענין איסור ודאי שאינו מסתלק אלא על ידי איזה מעשה, ואין אנו יודעים להאיסור שום התחדשות מעשה המסלקתו, ומספקינן אם אותו מעשה המסלקתו כבר נעשה או לא. ובזה אמרינן דעליך הראיה שנעשה אותו מעשה המסלקתו, וכל זמן שאין לנו ראיה שנעשה לא אמרינן מסברת הלב שכבר נעשה וגם ספק רגיל אין מוציא מודאו. כהא דעכבר בפסחים שהכניס ודאי חמץ לבית וספק אכלוהו שהספק הוא אם נעשה מעשה המסלקתו, וכן בחבר שם דספק אם עישר, ובע"ז עבדוהו ודאי וספק בטלוהו, וכן בנדה ראתה ודאי וספק טבלה, אבל דבר שכבר נעשה מעשה המסלק ומספקינן שמא לא גמר לסלק, בכל זה אין צריך אלא לברר שהועיל לסלק או שגמר לסלק, וכיון דאיכא ספק הרגיל שמברר שהועיל שפיר מוציא ומברר ספק זה שכבר נסתלק ודאי.

הסבר את חילוקו של בעל עבודת הכהן. חזור לאמירה שמשמעות הדין היא שאין כאן ספק ונסה להסביר אותה לאור דבריו.

הסוגיה עוסקת במצב של איסור שיותר בעקבות מעשה מסוים, ולא ראינו את המעשה המתיר אלא שיש לנו סברה שהוא נעשה. למשל, החמץ נכנס לבית, האיסור יותר על ידי אכילתו, אך לא ראינו זאת אלא שיש אפשרות מסתברת שהוא נאכל. מחדשת הסוגיה: 'אין ספק מוציא מידי ודאי', צריך לראות שהמעשה המתיר נעשה, וכל עוד שלא ראינו שנעשה לא אמרינן מסברת הלב שכבר נעשה וגם ספק רגיל אין מוציא מודאו. לכן, התוצאה היא ודאות¹² - הספק שמא המעשה המתיר נעשה אינו לגיטימי כל עוד שלא ראינו אותו, משום שהוא סותר יחס של יראת שמים כלפי איסורים¹³.

11. 1840-1900.

12. ומחמירים גם באיסור דרבנן, שהרי אין כאן ספק ואי אפשר לומר ספק דרבנן לקולא.

13. אולם, רק 'ספק' לא מוציא מידי ודאי, אך 'ודאי' מוציא מידי ודאי, ורוב נחשב כוודאי, ולכן הולכים אחרי הרוב גם כשלא ראינו כלל שהמעשה המתיר נעשה. וראה לעיל בהבחנה בין ספק הרגיל לרוב.

ה. נמשיך לחילוק דומה של בעל המשנה למלך שידגים את ההבחנה ויחזק את הדברים. ונקדים: ניתן לערב עירובי חצרות בבין השמשות, וזאת למרות שכשרות העירוב מוטלת בספק מתחילתו ואין לו חזקת כשרות. רבותינו האחרונים התקשו להבין לאור דברים אלו את דברי הטור הבאים (אור"ח שצד):

ספק עירוב כגון ספק אם היה קיים בין השמשות אם לאו כשר והוא שיהיה לו חזקת כשרות כגון שהניחו שם ואירע בו ספק אבל אם לא היה לו חזקת כשרות כגון ספק אם הונח שם אם לאו לא.

אם יש צורך בחזקת כשרות של העירוב אז מדוע ניתן לערב בבין השמשות, ואם אין צורך בחזקת כשרות אז מדוע הטור פוסל במקרה של 'ספק אם הונח שם אם לאו'? עונה בעל המשנה למלך (בכורות ד, א):

והתם בעירובי חצירות מיירי וכמבואר ובעירובי חצירות קי"ל דלכתחלה נמי מיירי בין השמשות וכמו שכתב הטור בס"ר ור"א והיא הלכה פסוקה ואפילו הכי בספק אם הונח סבירא ליה דלא מהני... משום דהוי ספק הנוח דלא מהני אף בדרבנן, וטעמא דלא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא אלא היכא דנעשה שום דבר המתירו ואין אנו יודעים אם נעשה בזמן המתירו או אם נעשה בשיעור המתירו, אבל אם אנו מסתפקים אם אעיקרא דדינא נעשה לו דבר המתירו בכי האי לא אזלינן לקולא.

מהו חילוקו של בעל המשנה למלך? חזור אל דברי עבודת הכהן בהיקף דין אין ספק מוציא מידי ודאי והשווה ביניהם.

המשנה למלך הקשה על עצמו מדברי הרמב"ם על ספק טבילה בטומאה דרבנן. הרמב"ם פוסק כדעת ת"ק שמקלים בספק טבילה בטומאה דרבנן (מקוואות י, ו):
 הטמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל ואפילו טבל ספק יש בו ארבעים סאה ספק אין בו... ספיקו טמא לפי שהטמא בחזקתו עד שיוודע שטבל כראוי... בד"א כשהיתה הטבילה מטומאה חמורה, אבל אם טבל מטומאה קלה כגון שאכל אוכלין טמאין... הואיל ועיקר דברים אלו מדבריהן הרי ספיקו טהור כמו שביארנו, ואף על פי שנסתפק לו אם טבל או לא טבל או שנמצא המקוה חסר לאחר זמן וכיוצא בספיקות אלו ה"ז טהור.

ומכאן שאפשר להקל בספק דרבנן אפילו אם 'נסתפק לו אם טבל או לא טבל', למרות שזהו ספק אם נעשה הדבר המתיר! עונה המשנה למלך (שם):

אך קשה מההיא דתנן בפ"ב דמקוואות מ"ב דספק טבל ספק לא טבל דבטומאה דרבנן ספקו טהור, הן אמת דהתם במ"א ובמשנה ב' קתני הטמא שירד לטבול ספק טבל ספק לא טבל, ויש לדקדק דלאיזה תכלית קתני שירד לטבול לימא טמא שנסתפק לו

אם טבל או לא אלא זהכא מיירי דירד לטבול וספק אם טבל כדינו דהיינו שטבל כל גופו או לא או ספק אם היה בו דבר הוצץ אבל אם מסופק אעיקרא דמלתא אם טבל או לא לא אזלינן לקולא אף בדרבנן ורבינו כשהביא מתנ"י דמקואות כתב ג"כ הטמא שירד לטבול.

הסבר את תשובתו של המשנה למלך.

ננסה לסכם לסיום:

1. הראשונים נחלקו אם דין אין ספק מוציא מידי ודאי נאמר רק באיסורי תורה או גם באיסורי דרבנן. להלכה, הוא נאמר גם מול איסורי דרבנן.
2. מהו יסוד המחלוקת?
ראינו שתי אפשרויות:
שבט הלוי – המחלוקת היא אם אומרים ספקא דרבנן לקולא נגד חזקת איסור.
ברכת אברהם – המחלוקת היא מה התוצאה הסופית של ההתנגשות בין הספק לודאי¹⁴: המקלים סבורים שהתוצאה הסופית היא ספק¹⁵, וממילא מקלים בדרבנן שהרי ספק דרבנן לקולא¹⁶.
3. כיצד ניתן להבין את האפשרות שאין כאן ספק? ניסינו להסביר אותה באמצעות חילוקו של בעל עבודת הכהן. לדבריו, הסוגיה עוסקת באיסור שיותר בעקבות מעשה, ולא ראינו את המעשה, אך מסתבר שהוא נעשה, והיא מחדשת – 'אין ספק מוציא מידי ודאי', זהו ספק לא לגיטימי, ואיננו רשאים להסתפק בכך כל עוד שלא ראינו זאת בפועל.
4. דוגמה נוספת ליסוד זה היא דברי הטור שמחמיר במצב שבו אדם מסתפק אם הניח עירוב. הדבר קשה: הרי ניתן להניח עירוב חצרות בבין השמשות ומה ההבדל בין המקרים? מסביר המשנה למלך: ספק אם הניח הוא ספק בעצם עשיית המעשה המתיר, ואין אומרים ספק דרבנן לקולא בספק שכזה. ובלשונו: "דלא אמרינן ספיקא דרבנן
14. ולמשל בדוגמה של החמץ – בין הודאות שהחולדה הכניסה אותו לבית ובין הספק שמא היא אכלה אותו, 'ספק הרגיל'.
15. ולדעתם, משמעות האמירה 'אין ספק מוציא מידי ודאי' היא שהוא לא מוציא מידי הודאי לגמרי, בפועל, ואיננו מקלים מכוחו (באיסור דאורייתא) אך הוא כן משנה את הגדרת המצב לספק, שהרי אי אפשר לומר שאין כאן ספק.
16. ולדבריהם צריך לומר שמדובר דווקא באופן שלא ביטל את החמץ.

לקולא אלא היכא דנעשה שום דבר המתירו ואין אנו יודעים אם נעשה בזמן המתירו או אם נעשה בשיעור המתירו, אבל אם אנו מסתפקים אם אעיקרא דדינא נעשה לו דבר המתירו בכי האי לא אזלינן לקולא".